

Hemşirelik Eğitiminin Öğrencilerin Çevreye Yönelik Tutumlarına Etkisi

Gülten KARAHAN-OKUROĞLU*

Özgün Araştırma

* Blm. Uzm., Marmara
Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi Hemşirelik Bölümü,
İstanbul
e-mail:
gulten.karahan@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi:10/10/2012
Kabul Tarihi:07/12/2012

Özet

Amaç: Araştırma hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı tipte uygulandı. Araştırmanın evrenini İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gören 525 hemşirelik lisans öğrencisi oluşturdu. Araştırmada örneklem seçilmeyip evren üzerinde çalışıldı ve evrenin % 76'sına (n=400) ulaşıldı. Verilerin toplanmasında Bilgi Formu ve Çevre merkezli, İnsan merkezli ve Çevreye Yönelik Kayıtsız Tutum Ölçeği kullanıldı. Verilerin analizinde frekans, yüzde, ortanca (min-max), Kruskal Wallis Varyans Analizi ve Mann Witney U testleri kullanıldı.

Bulgular: Öğrencilerin çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puan ortalamaları sırasıyla 62.62 ± 8.82 , 43.44 ± 7.80 , 18.10 ± 8.66 olarak tespit edildi. Öğrencilerin sınıflarına göre insan merkezli tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p > 0.05$), çevre merkezli ($X^2 = 8.14$, $p < 0.05$) ve çevreye yönelik kayıtsız ($X^2 = 15.75$, $p < 0.01$) tutum puanları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık bulundu. Bu farkın kaynağını araştırmak için yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre 4. sınıf öğrencilerinin çevre merkezli tutum puanının 2. sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($U = 5569.50$, $p < 0.05$), çevreye yönelik kayıtsız tutum puanlarının ise 1. sınıf öğrencilerinden ($U = 2733.5$, $p < 0.05$) ve 2. sınıf öğrencilerinden ($U = 4952.50$, $p < 0.01$) anlamlı düzeyde düşük olduğu görüldü. Kız öğrencilerin çevre merkezli tutum ortalamasının erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek, çevreye yönelik kayıtsız tutum puan ortalamasının ise anlamlı düzeyde düşük olduğu saptandı ($p < 0.05$).

Kız öğrencilerin çevre merkezli tutum ortalamasının erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek, çevreye yönelik kayıtsız tutum puan ortalamasının ise anlamlı düzeyde düşük olduğu saptandı ($p < 0.05$).

Sonuç: Çalışma bulguları hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Hemşirelik eğitimi, çevre etikleri, çevre merkezli tutum, insan merkezli tutum, hemşirelik öğrencileri.

The Impact of Nursing Education on Students' Attitudes Towards The Environment

Abstract

Objective: The aim of this study was to determine the impact of nursing education on students' attitudes towards the environment.

Method: This study was descriptive. The population of the study was comprised of 525 graduate nursing students studying at Istanbul University in the academic year of 2008–2009. Data were collected by Information Form and Ecocentric, Anthropocentric and Antipathetic Attitudes towards Environment Scale. In the evaluation of the data number, frequency, percentage, median (min-max), Kruskal-Wallis H and Mann-Whitney U tests were used.

Results: The average of the students' ecocentric, anthropocentric and antipathetic attitudes points respectively was determined as 62.28 ± 8.33 , 43.66 ± 7.48 , 17.88 ± 8.33 . There was no statistically significant difference between the anthropocentric attitude points and the grades of the students ($p > 0.05$), but there was a statistically significant difference between their ecocentric ($X^2 = 8.14$, $p < 0.05$) and antipathetic ($X^2 = 15.75$, $p < 0.01$) attitudes points. The difference was in favor of the fourth class students (Mann-Whitney U); it was found that the ecocentric attitude points of the fourth class students were significantly higher than the points of the second class students ($U = 5569.50$, $p < 0.05$), and their antipathetic attitude points were significantly lower than the points of first class students ($U = 2733.5$,

$p < 0.05$) and second class students ($U = 4952.50$, $p < 0.01$) (Table 3). Also the ecocentric attitude points of the female students were significantly higher than the male students and the antipathetic attitude points of the male students were significantly lower than the female students ($p < 0.05$).

Conclusion: The study findings showed that nursing education positively impact on students' attitudes towards the environment.

Keywords: Nursing education, environmental ethics, ecocentric attitude, anthropocentric

Giriş

Çevre bireyin ve toplumun fiziksel, biyolojik, sosyal-psikolojik, sosyal-ekonomik ve kültürel yaşamını etkileyen tüm etmenler olarak tanımlanabilir.¹⁻³ İnsan-doğa arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ekolojik dengenin bozulması olgusu çeşitli çevre sorunlarına neden olmuş ve bu bozulma insan sağlığını tehdit edecek düzeye ulaşmıştır.² Son yıllarda üzerinde durulan diğer bir konu da sunulan sağlık hizmetinin çevre üzerinde olumsuz etkiler yarattığıdır.^{4,5} İnsan-çevre-sağlık arasındaki bu olumsuz etkileşime neden olan insan davranışlarının temelinde tutumlar ve bu tutumları doğuran etik anlayışlar yatmaktadır.^{1,5} İnsanların çevreye karşı tutumları ve etik anlayışlarının, çevreyi korumada dolayısı ile çevre sorunlarının önlenmesinde hayati öneme sahip olduğu görülmektedir.^{2,6}

Çevre Etikleri

Çevre etiği, genel olarak, insanın doğal çevresi ile ilişkisinin etik açıdan sistemli incelenmesi olarak tanımlanabilir. Paul W. Taylor'a göre bu ilişkileri yöneten etik ilkeler, insanların yeryüzünün doğal çevresine ve yeryüzündeki tüm hayvan ve bitkilere karşı ödevlerini, yükümlülüklerini ve sorumluluklarını tayin eder.^{2,7} Bu ilkelerin neler olması gerektiği konusundaki birçok görüş ve yaklaşım, çeşitli çevre etiklerinin ortaya çıkması-

na neden olmuştur. Çevre etikleri, temelde neyi merkeze aldıklarına göre birbirinden ayrılırlar. Bu çalışmada insanı merkeze alan çevre etiği; insan merkezci (antroposentrik) etik ve doğadaki canlı-cansız tüm varlıkları merkeze alan çevre etiği; çevre merkezci (ekosentrik) etik ele alınmıştır.^{1,7,8}

İnsan Merkezci Etik

İnsan merkezci etik insanı dünyanın merkezinde gören bir görüştür. Bu görüş insanların en önemli canlı türü olduğunu, diğer canlı varlıkların yalnızca insan için yararlı olduğunda bir önem taşıdığını ve etik ilkelerin ancak insanlar için söz konusu olduğunu iddia eder.^{2,9}

İnsan merkezci etik insanı dünyanın merkezinde gören bir görüştür. Bu görüş insanların en önemli canlı türü olduğunu, diğer canlı varlıkların yalnızca insan için yararlı olduğunda bir önem taşıdığını ve etik ilkelerin ancak insanlar için söz konusu olduğunu iddia eder.⁶ Bu noktada insan merkezci etik anlayışını savunanların doğayı ve doğal varlıkları yalnızca insanın uzun vadeli çıkarlarına zarar gelmemesi düşüncesiyle; yani yine insan için, insanın yararı için korumaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.² İnsan merkezci etiğin sadece insana değer vermesi, diğer varlıkları insanın çıkarı ve iyiliği için kullanılabilir kaynaklar olarak görmesi, zamanla doğanın sorumsuzca tahrip edilmesini haklı çıkarması/teşvik etmesi ve doğaya karşı bir yükümlülük/sorumluluk geliştirmek açısından yetersiz kalması çevre merkezci etik kuramlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹⁰

Çevre Merkezci Etik

İnsan merkezci etik anlayışın doğada yarattığı olumsuz sonuçların ardından ortaya çıkan çevre merkezci etik anlayışı, insan merkezçiliğin aksine sadece insana değil, insanın dışındaki canlı olmayan akarsular, dağlar gibi doğal nesnelere ve ekolojik sistemlere de değer verilmesi gerektiğini savunan bir anlayıştır. Çevre merkezci etik so-

runlarının, insanların sahip oldukları metafizik inançlarından kaynaklandığı varsayımından hareketle, çevre sorunlarının insanın doğayla kurduğu yanlış ilişkiler sonucu ortaya çıktığını, bu nedenle de çevre sorunlarının köklü çözümü için insanları doğayla yanlış ilişki kurmaya sevk eden inanç ve tutumların değiştirilmesi, geliştirilmesi gerektiğini savunurlar.^{2,8,11}

Çevre merkezci görüşün temeli olan ekoloji bilimi, organizmaları çevre ile ilişkileri içinde ele alan, insan ve diğer canlılar ile bunların canlı ve cansız çevreleri arasındaki ilişki ve etkileşimlerini, yaşamın devamını sağlayan madde ve enerji döngülerini, kendilerini yenileyebilen mekan birimleri içinde inceleyen bilim dalı şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, çevre merkezci etiğin çevre sorunlarının nedenlerinin tespiti ve çözümüne ilişkin görüşlerinin insan merkezci etikten daha kapsamlı olduğu söylenebilir.^{2,10,12}

Çevre ve Hemşirelik

Çevrenin hemşirelik açısından önemini ilk vurgulayan, hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale'dir. Nightingale hemşireliğin profesyonel gelişimine yönelik çalışmalarında, çevre kavramını ve hemşireliğin sağlıklı çevre yaratmadaki özgür rolünü temele almıştır.¹³ Nightingale'den sonra birçok hemşire kuramcı da çevrenin sağlık üzerindeki önemini vurgulamıştır. Roy ve Rogers'ın modelinde yer verilen çevre kavramı, hastanın yakın çevresi olarak ele alınmakta iken, Neuman'ın modelinde ise daha geniş bir açıyla ele alınarak, insan-çevre arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Ancak günümüzde Roy ve Rogers'ın modelinde olduğu gibi çevrenin, sınırlı bir yaklaşımla hastanın yakın çevresi olarak ele alınması egosentrik (benmerkezci) bir yaklaşım olarak görülmekte ve bu açıdan eleştirilmekte, Neuman'ın modeli ise insan çevre arasındaki ilişkiye odaklanması açısından daha çevremerkezli bulunmaktadır.^{2,13,14}

Görüldüğü gibi hemşireler çevrenin hasta bakımındaki önemini hemşirelik tarihi boyunca farkında olmuşlardır. Doğa ile iş birliği, holistik hemşirelik bakımının temelini oluşturmuş, çevre ise hemşirelik mesleğinin en önemli bileşenlerinden biri olmuştur.³ Ancak günümüzde çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşması ve bireylerin/toplumların sağlığını önemli ölçüde tehdit eder hale gelmesi, başta hemşireler olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının, çevreye karşı daha duyarlı olmasını, çevre sorunlarının küresel düzeyde bilincine vararak gerekli önlemleri almasını gerektirmektedir. Dünya Sağlık Örgü (DSÖ) de çevrenin insan sağlığı üzerinde belirleyici bir role sahip olduğunu ve çevredeki bozulmaların/dönüşümlerin/değişimlerin ciddi sağlık sorunlarına neden olduğunu açıklamıştır. İnsanların sağlığını küresel boyutta tehdit eden en önemli sorunlar; ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınma, enerji krizi, hava kirliliği, kimyasallar, tıbbi atıklar, ormanların yok olması, suların azalması, toprak kaybı, çölleşme, silahların yaygın kullanımı ve hızlı nüfus artışı olarak sıralanabilir. Ayrıca küreselleşmenin neden olduğu iklim değişikliği ve ekonomik eşitsizlikler de çevre sorunlarının artmasına ve insan sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.^{1,5,15}

Diğer taraftan çevresel problemlerin insan sağlığı için tehdit oluşturduğu gibi sağlık sektörünün de çevre sağlığı açısından tehdit oluşturduğu bir gerçektir. Sağlık bakım alanında çevresel tehdit oluşturan en önemli unsur tıbbi atıklardır. Tıbbi atıkların yakılarak bertaraf edilmesi civa, dioksin ve DEHP (Ditilhekzilfitalat) gibi bir çoktoksik maddenin doğaya salınmasına neden olmaktadır.⁵ Bu toksik maddeler havayı, suları ve toprağı kirleterek çevre sağlığını olumsuz yönde etkilemekte, böylece insan sağlığı için tehdit oluşturmaktadır. Dezenfektan ve sterilantlar sağlık bakım alanında tehdit oluşturan diğer bir unsurdur. Sağlık sektöründe dezenfeksiyon ve sterilizasyon amacıyla

yaygın olarak kullanılan bu ürünler gerek hastalar gerekse çalışanlar için yüksek risk oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerinden kaynaklanan bu çevresel sorunların önlenmesinde en azından azaltılmasında yapılması gerekenler; tıbbi malzemelerin üretiminde DEHP gibi toksik maddelerin kullanılmaması, civa içeren ürünlerin kullanılmaması, tıbbi atıkların yakılarak imha edilmesi yerine farklı yöntemlerin geliştirilmesi, tek kullanımlık ürünler yerine, yeniden kullanılabilen ürünlerin tercih edilmesi ve özellikle malzeme tüketiminin sınırlandırılması şeklinde sıralanabilir.^{1,5}

Bu faktörlerin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi, çevre sağlığını düzenleyeceği gibi küresel insan sağlığını da olumlu yönde etkileyecektir. Bu nedenle sağlıklı/hasta bireylerin bakımında ve eğitiminde birincil öneme sahip olan hemşirelere büyük görevler düşmektedir. Hemşirelerin, gerek çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkileri, gerekse sağlık bakım hizmetlerinin çevre üzerindeki etkileri hakkında bilinçlenmesi, sürdürülebilir sağlık bakımı ilkelerini benimsemesi ve çevre merkezci etik anlayışını kazanması, hemşirelik eğitiminde bu konulara yer verilmesiyle gerçekleşebilir. Ancak bu yolla hemşirelerin uygulamaya yansıtacakları bilgi temeli oluşturulabilir ve bunlar alınan kararlar, izlenen politikalarda dikkate alınabilir.^{4,5} Hemşireler için çevre sağlığı eğitiminin önemi, 1995'de Tıp Enstitüsünün (Institute of Medicine-IOM) hemşirelik eğitimi için genel çevre sağlığı yetkinliklerini (General Environmental Health Competencies for Nursing Education) yayımlamasıyla vurgulanmıştır.^{1,2,4,14}

Tüm bu bilgiler doğrultusunda hemşirelik öğrencilerinin çevreye duyarlı birer meslek üyesi olarak mezun olmalarının gerekliliği ve bu noktada onların çevreye yönelik tutum ve etik anlayışlarını olumlu yönde etkileyecek/destekleyecek bir eğitimin ne denli önem kazandığı söylenebilir. Hemşirelik okullarının eğitim programları ince-

lendiğinde gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki okulların çevre konularına ağırlıklı olarak “Halk Sağlığı Hemşireliği” dersi olmak üzere belirli derslerin ünitelerinde yer verdiği, bazı okullarda ayrıca lisans ve lisansüstü eğitimde “Çevre Sağlığı Hemşireliği” ve “Sağlıklı Çevre Düzeni Ve Estetiği” gibi derslere yer verildiği görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmada bir hemşirelik yüksekokulunda verilen eğitimin, hemşirelik öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarına etkisi incelenmiştir.

Amaç

Bu araştırma hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları

Araştırmada yanıtlanması beklenen sorular;

- Hemşirelik öğrencilerinin çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutuma sahip olma durumları nedir?
- Hemşirelik öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarına hemşirelik eğitiminin etkisi var mıdır?
- Hemşirelik öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine göre çevreye yönelik tutum puanları arasında fark var mıdır?

Gereç ve Yöntemler

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla tanımlayıcı yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulunda 2008-2009 akademik yılında öğrenim gören birinci sınıftan 160, ikinci sınıftan 143, üçüncü sınıftan 105, dördüncü sınıftan 117 olmak üzere toplam 525 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem grubu oluşturulmamış, araştırmaya katılmayı kabul eden birinci sınıftan 66, ikinci sınıftan 136, üçüncü sınıftan 95 ve dördüncü sınıftan 103 olmak üzere toplam 400 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ve 11 sorudan oluşan Bilgi Formu ve Çevre Merkezli, İnsan Merkezli ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeği kullanıldı.

Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla literatürden yararlanılarak geliştirilen anket formudur. Bu form yaş, cinsiyet, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, en uzun süre yaşanan yerleşim yeri ve herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumlarını sorgulayan 10 sorudan oluşmaktadır.

Çevre Merkezli, İnsan Merkezli ve Çevreye Yönelik Tutum Ölçeği: Amerika Birleşik Devletleri’nde Thompson ve Barton (1994) tarafından geliştirilen ölçeğin ülkemizde geçerlik güvenilirlik çalışması Erten (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Çevre merkezli boyutun Cronbach α değeri 0.77, İnsan merkezli boyutun cronbach α değeri 0.78 ve antipatik (çevreye yönelik kayıtsızlık) boyutun cronbach α değeri ise 0.92’dir. Ölçekte “hiç katılmıyorum” ile “tamamen katılıyorum” arasında değişen 7’li likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. İlk 11 madde çevremerkezli tutumu, sonraki 8 madde insan merkezli tutumu ve son 7 madde çevreye yönelik kayıtsız tutumu ölçmektedir. Ters madde bulunmamaktadır. Alt boyutlardan alınabilecek minimum ve maxi-

mum puanlar sırasıyla çevre merkezli boyut için 11-77, insan merkezli boyut için 8-56, çevreye yönelik kayıtsız boyut için 7-49'dur.^{16,17}

Çalışmada yapılan analizler sonucunda çevre merkezli boyutun Cronbach α değeri 0.82, insan merkezli boyutun Cronbach α değeri 0.79 ve çevreye yönelik kayıtsız boyutun Cronbach α değeri 0.86 olduğu tespit edildi ve anket geçerli ve güvenilir bulundu.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmadan elde edilen bulguların istatistiksel analizleri için SPSS 11.5 paket programı kullanıldı. Verilerin normal dağılımına Kolmogrov-Smirnov testi ile bakıldı ve normal dağılıma uymadığı belirlendi. Bu nedenle nonparametrik testler seçildi. Çalışma verileri değerlendirilirken, frekans, yüzde, ortanca (min-max) yanı sıra, niceliksel verilerin ikiden fazla gruplar arası karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis Varyans Analizi, iki grup arası karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi kullanıldı. Sonuçlar %95'lik güven aralığında ve anlamlılık $p<0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma verileri ölçek maddeleri ve evren İstanbul Üniversitesi hemşirelik öğrencileri ile sınırlandırıldı.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın uygulaması için kurumdan yazılı izin alındı. Araştırmaya katılma gönüllülük esasına dayalı olup araştırmacı tarafından, gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra katılmayı kabul eden öğrenciler sözel izinleri alınarak araştırmaya dahil edildi. Araştırmanın tüm giderleri araştırmacı tarafından karşılandı.

Bulgular

Öğrencilerin bazı sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde; öğrencilerin %85.5'inin

(n=373) kadın olduğu, yaşlarının 18 ile 32 arasında değiştiği ortalamasının 22.8 olduğu saptandı. Öğrencilerin çevre merkezli tutum puanlarının 18 ile 77 arasında değiştiği ve ortalamasının 62.62 ± 8.82 olduğu, insan merkezli tutum puanlarının 14 ile 56 arasında değiştiği ve ortalamasının 43.44 ± 7.80 olduğu ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanlarının 7 ile 49 arasında değiştiği ve ortalamasının 18.10 ± 8.66 olduğu saptandı.

Öğrencilerin sınıflarına göre insan merkezli tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0.05$), çevre merkezli ($X^2=8.14$, $p<0.05$) ve çevreye yönelik kayıtsız ($X^2=15.75$, $p<0.01$) tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu. Farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacı ile yapılan istatistiksel değerlendirme sonucuna göre dördüncü sınıf öğrencilerinin çevre merkezli tutum puanının ikinci sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($U=5569.50$, $p<0.05$), çevreye yönelik kayıtsız tutum puanlarının ise birinci sınıf öğrencilerinden ($U=2733.5$, $p<0.05$) ve ikinci sınıf öğrencilerinden ($U=4952.50$, $p<0.01$) anlamlı düzeyde düşük olduğu görüldü.

Öğrencilerin cinsiyetine göre insan merkezli tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmazken; çevre merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanları arasında anlamlı bir fark tespit edildi ($p<0.05$). Kız öğrencilerin çevre merkezli tutum puanı erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek ($U=3778.00$, $p<0.05$) bulunurken, erkek öğrencilerin çevreye yönelik kayıtsız tutum puanı kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksekti ($U=3679.00$, $p<0.05$).

Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyi, anne babalarının eğitim durumu, en uzun süre yaşadıkları yerleşim yeri ve herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumu ile çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanları

Tablo 1: Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı (n=400)

Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri		n	%
Yaş	18-22	342	85.5
	23-27	54	13.5
	28-32	4	1.0
Cinsiyet	Kadın	373	93.3
	Erkek	27	6.7
Sınıf	I	66	16.5
	II	136	34.0
	III	95	23.8
	IV	103	25.8
Annenin Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	48	12.0
	Okur-yazar	52	57.0
	İlköğretim	228	13.0
	Lise	64	16.0
	Lisans ve üstü	8	2.0
Babanın Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	4	1.0
	Okur-yazar	100	25.0
	İlköğretim	207	51.8
	Lise	57	14.3
	Lisans ve üstü	32	8.0
Ailenin Gelir Durumu	Gelir giderden fazla	26	6.5
	Gelir gidere denk	243	60.8
	Gelir giderden az	131	32.8
En Uzun Süre Yaşanan Yerleşim Yeri	İl merkezi	189	47.3
	İlçe merkezi	156	39.0
	Köy-Kasaba	55	13.8
Çevre Kuruluşuna Üye Olma Durumu	Üye	25	6.3
	Üye Değil	375	93.8
Toplam		400	100

Tablo 2: Öğrencilerin çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum ölçeğinden aldıkları minimum, maksimum ve ortalama puanları (n=400)

	Min-Max	Ort±SD
Çevre Merkezli Tutum	18-77	62.62±8.82
İnsan Merkezli Tutum	14-56	43.44±7.80
Çevreye Yönelik Kayıtsız Tutum	7-49	18.10±8.66

arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadı ($p>0.05$).

Tartışma

Hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada; öğrencilerin çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanlarının ortalaması sırasıyla 62.62±8.82, 43.44±7.80 ve 18.10±8.66 olarak tespit edildi (Tablo 2). Hemşirelik öğrencilerinin hem çevre

merkezli hem de insan merkezli tutum puanlarının yüksek olduğunu gösteren bu bulgu, hemşirelik eğitiminde temel kavramlar içinde “çevre” kavramının yer alması ve hemşirelik felsefesinin bütüncü ve humanistik değerlere temellenmesine bağlanabilir.^{3,18} Hemşirelik eğitiminin her alanında çevre kavramının önemini vurgulanması öğrencilerin çevre merkezli görüşü benimsemelerini desteklerken, hemşirelik felsefesinin humanistik temellere dayanması öğrencilerin insan merkezli tutumlarının gelişmesini desteklediği düşü-

Tablo 3: Öğrencilerin sınıflarına göre çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanları (n=400)

Tutumlar	n	Ortanca (min-max)	χ^2	p	
Çevre Merkezli Tutum	1.sınıf	66	62.78 (36-77)	8.147	0.043*
	2.sınıf	136	60.71 (18-77)		1.
	3.sınıf	95	62.91 (41-77)		2.
	4.sınıf	103	62.62 (18-77)		3.
İnsan Merkezli Tutum	1.sınıf	66	44.28 (19-55)	3.575	0.311
	2.sınıf	136	43.61 (14-56)		
	3.sınıf	95	43.76 (19-56)		
	4.sınıf	103	42.39 (18-55)		
Çevre Yönelik Kayıtsız Tutum	1.sınıf	66	17.75 (7-47)	15.752	0.001†
	2.sınıf	136	20.23 (7-49)		4.
	3.sınıf	95	18.23 (7-49)		5.
	4.sınıf	103	15.38 (7-36)		6.

Kruskals-Wallis H. * $p<0.05$ † $p<0.01$

Tablo 4: Öğrencilerin cinsiyetine göre çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puanları (n=400)

Tutumlar		n	Ortanca (min-max)	U	p
Çevre Merkezli Tutum	Kız	373	62.86 (18-77)	3778.00	0.030*
	Erkek	27	59.29 (34-70)		
İnsan Merkezli Tutum	Kız	373	43.39 (14-56)	4879.00	0.787
	Erkek	27	44.14 (29-56)		
Çevreye Yönelik Kayıtsız Tutum	Kız	373	17.86 (7-49)	3679.00	0.019*
	Erkek	27	21.40 (8-49)		

Mann Whitney U. * p<0.05

nülebilir. Özmen, Çetinkaya ve Nehir'in farklı bir çevresel tutum ölçeği kullanarak yaptığı çalışmada; sağlık yüksekokulu (ebelik, hemşirelik, sağlık memurluğu) öğrencilerinin tutum puanları oldukça yüksek bulunmuştur¹⁴. Ek, Kılıç, Ögdüm ve Düzgün'ün de gerçekleştirdiği benzer bir çalışmada ise hemşirelik öğrencilerinin çevresel tutum puanı yüksek bulunmuştur.¹⁹ Bu bulgular da hemşirelik eğitiminin öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının olumlu yönde etkilediği düşüncesini desteklemektedir. Şenyurt, Temel ve Özkahraman'ın üniversitenin farklı bölümlerinden öğrenciler ile yaptığı çalışmada sağlık bilimleri bölümünde okuyan öğrencilerin tutum puanları diğerlerinden yüksek bulunmuştur.²⁰ Işıldar'ın yaptığı çalışmada ise çevre sağlığı bölümünde öğrenim gören öğrencilerin çevre merkezli tutum puanlarının yüksek, insan merkezli tutum puanlarının ise düşük olduğu görülmüştür.²¹ Çalışmamızda dördüncü sınıf öğrencilerinin çevre merkezli tutum puanının ikinci sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek (p<0.05), çevreye yönelik kayıtsız tutum puanlarının ise birinci sınıf öğrencilerinden (p<0.05) ve ikinci sınıf öğrencilerinden (p<0.01) anlamlı düzeyde düşük olduğu görüldü (Tablo 3). Sınıflar arasındaki bu farklılık, hemşirelik eğitiminin çevreye yönelik tutumlar üzerine oldukça etkili olduğunu, çevre merkezli tutumun

gelişmesini olumlu yönde etkilerken son sınıfa gelindiğinde çevreye yönelik kayıtsız tutumu önemli ölçüde azalttığını düşündürmektedir. Hemşirelik eğitiminin çevreye yönelik tutumları olumlu yönde desteklemesiyle, öğrencilerin çevreye duyarlı hemşireler olarak mezun olacağı söylenebilir. Ek ve arkadaşlarının çalışmasında benzer şekilde üçüncü sınıf öğrencilerinin çevresel tutum puanının birinci sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Işıldar'ın çalışmasında da son sınıf öğrencilerinin çevreci yaklaşım puanlarının yüksek olduğu görülmüştür.²¹ Benzer şekilde Şenyurt, Temel ve Özkahraman'ın çalışmasında da son sınıf öğrencilerinin en yüksek çevresel tutum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir.²⁰ Bu bulgular doğrultusunda yüksek öğrenim sürecinde çevre ile ilgili derslere yer verilmesinin öğrencilerin çevreye yönelik olumlu tutumlar kazanmasını desteklediği söylenebilir.

Çalışmamızda kız öğrencilerin çevre merkezli tutum puanı erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek bulunurken, erkek öğrencilerin çevreye yönelik kayıtsız tutum puanı kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksekti (Tablo 4). Benzer şekilde Şenyurt ve arkadaşlarının çalışmasında da kız öğrencilerin çevresel tutum puanı erkek öğrencilerden yüksek bulunmuştur.²⁰ Erten'nin çalışmasında elde edilen, kadınların erkeklere göre çevre

merkezli tutum puanlarının yüksek olduğu sonucu bu bulguyu destekler niteliktedir.¹⁶ Ek ve arkadaşlarının çalışmasında da kız öğrencilerinin çevresel tutum puanı erkek öğrencilerden yüksek bulunmuştur.¹⁹ Bir diğer çalışmada ise kız öğrencilerin çevre duyarlılığı puan ortalaması erkek öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.²⁴ Öğretmen adaylarıyla yapılan diğer bir çalışmada da kız öğrencilerin çevresel tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁸

Çalışmamızda öğrencilerin anne babalarının eğitim durumu, aile gelir düzeyi ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim yeri ile çevreye yönelik tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadı ($p>0.05$). Literatürde bu bulguları destekler nitelikte çalışmalar varken,^{16,19,20,25} Özmen ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada en uzun süre il merkezinde yaşayan ve anne babası üniversite mezunu olan öğrencilerin çevresel tutum puanı yüksek bulunmuştur.¹⁹ Pe'er ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir çalışmada da anne eğitim düzeyi ve aile gelir düzeyinin öğretmen adaylarının çevresel tutum puanını etkilediği tespit edilmiştir.²⁶ Araştırmalarda bu yönde farklı bulguların elde edilmesi bu konuda geniş ölçekli çalışmaların gerekliliğini düşündürmektedir.

Çalışmamızda herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumu ile çevreye yönelik tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Öğrencilerin çevre merkezli tutum puanlarının yüksek olmasına rağmen herhangi bir çevre kuruluşuna üye olmaması düşündürücüdür. Işıldar'ın çalışmasında öğrencilerin çevreci yaklaşım puanlarının yüksek olmasına karşılık çevreci davranış puanlarının düşük olması bu bulguyu destekler niteliktedir.²¹ Bir başka çalışmada da öğrencilerin çevresel tutum puanı yüksek olmasına karşın herhangi bir çevre kuruluşunun etkinliğine katılmadığı tespit edilmiştir.²⁰ Pe'er ve arka-

daşlarının çalışmasında da çevresel tutum ve davranışlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.²⁶ Bu bulgular öğrencilerin çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olmasına karşın çevreyi korumaya yönelik etkinliklere katılmadığını göstermektedir. Diğer taraftan çevreye yönelik olumlu tutuma sahip bireylerin çevre ile ilgili konulara daha duyarlı olduğunugösteren çalışmalar da vardır.^{19,21-23} Öğrenci hemşirelerin çevreye yönelik olumlu tutum kazanarak mezun olması gerek sosyal gerekse mesleki yaşantısında çevreye duyarlı davranışlar sergilemesi açısından önemlidir.

Sonuç

Öğrencilerin çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum ölçeğinde yer alan maddelere verdikleri yanıtlar doğrultusunda, çevre merkezli tutum puan ortalamalarının ve insan merkezli tutum puan ortalamalarının yüksek ve birbirine yakın olduğu, çevreye yönelik kayıtsız tutum puan ortalamalarının ise düşük olduğu bulundu. Dördüncü sınıf öğrencilerinin en yüksek çevre merkezli tutuma ve en düşük insan merkezli tutuma sahip olduğu belirlendi. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevre merkezli tutum puanının yüksek, çevreye yönelik kayıtsız tutum puanının ise düşük olduğu tespit edildi.

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumu, aile gelir düzeyi, en uzun yaşadıkları yerleşim birimi, herhangi bir çevre kuruluşuna üye olma durumları ile çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik kayıtsız tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadı.

Hemşirelik eğitim programında, öğrencilerin çevreye yönelik çevre merkezli tutumlarını daha da geliştirecek, bu tutumlarını bireysel ve mesleki yaşamlarına yansıtılmalarını sağlayacak, çevre kuruluşlarında ve bu kuruluşların etkinliklerinde aktif rol almalarını destekleyecek etkinlikler artırılmalıdır.

Ayrıca hemşire akademisyenlerin, klinisyen hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları ve davranışları konusunda ileri düzeyde ve geniş ölçekli araştırmalar yapılmalıdır.

Yazarların Katkıları

Çalışma tasarımı: G K-O

Veri toplama ve analizi: G K-O

Makalenin hazırlanması: G K-O

Kaynaklar

1. Pope A, Snyder M, Mood L. Nursing, health, and the environment. 1995. (İnternet) Ulaşım adresi: http://books.nap.edu/catalog.php?record_id=4986 (Ulaşım tarihi: 07.09.2008).
2. Ünder H. *Çevre felsefesi, etik ve metafizik görüşler*. Ankara: Doruk Yayıncılık. 1996.
3. Velioğlu P. *Hemşirelikte kavram ve kuramlar*. İstanbul: Alaş Ofset. 1999:93–118.
4. Kirk M. The impact of globalization and environmental change on health: Challenges for nurse education. *Nurse Education Today* 2002;22(1):60-72.
5. World Health Organization (WHO). *Health care without harm: Health hospitals, health planet, health people*. (Online) Available from http://noharm.org/lib/downloads/climate/Healthy_Hosp_Planet_Peop.pdf (Accessed 2009 April 21).
6. Tepe H. 'Çevre etiği': 'toprak etiği' mi yoksa 'insan etiği' mi? *Felsefelogos* 1999;2(6):41-56.
7. Bookchin M. *Ekolojik bir topluma doğru*. Çev, A. Yılmaz. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
8. Şama E. Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2003;23(2):99-110.
9. DesJardins J. *Çevre etiği: Çevre felsefesine giriş*. Çev, R. Keleş. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi. 2006.
10. Carol, M. *Radical ecology*. New York: Routledge, Chapman & Hall, Inc., 1992.
11. Backus A, Beauchamp H, Chalupka SM. Using a site visit to a contaminated location as a focus for environmental health education for academic and public health nurses. *Public Health Nurs* 2006;23(5):410-432.
12. Yağanak E, Önkal G. Çevre etiği (Felsefe ansiklopedisi maddesi olarak yayımlanmıştır) (İnternet) Ulaşım adresi: www.guncelonkal.com/PDF/cevre_etigi_maddesi.pdf (Ulaşım tarihi: 01.03.2009).
13. Libster M. Elements of care; nursing environmental theory in historical context. *Holistic Nursing Practice* 2008;22(3):160-170.
14. Jameton A, Pierce J. Environment and health: 8. Sustainable health care and emerging ethical responsibilities. *CMAJ* 2001;164(3):365-369.
15. Sladden T, Beard J, Simpson J. Population health environmental indicators: Ecologic monitoring of environment-related health and disease trends. *ANZJPH* 1999;23(5):486-493.
16. Erten S. Çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye yönelik antipatik tutum ölçeğinin Türkçe'ye uyarlama çalışması. *EJER* 2007;28:67-74.
17. Erten S. Farklı kültürlerde çevre merkezli, insan merkezli ve çevreye karşı olan iticilik tutum anlayışları. *EJER* 2008;33:141-156.
18. Patterson EF. The philosophy and physics of holistic health care: Spiritual healing as a workable interpretation. *JAN* 1998;27:287-293.
19. Ek N, Kılıç N, Ögdüm P, Düzgün G ve Şeker S. Adnan Menderes Üniversitesi'nin farklı akademik dallarında öğrenim gören ilk ve son sınıf öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları ve duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2009;17(1):125-136.
20. Şenyurt A, Temel AB, Özkahraman Ş. Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Konulara Duyarlılıklarının İncelenmesi. *S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2011;2(1):8.

21. Işıldar YG. Meslek yüksekokulu boyutunda “Çevre Eğitimi”nin çevreci yaklaşımlar ve davranışlar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2008; 6(4): 759-778.
22. Esa N. Environmental knowledge, attitude and practices of student teachers. *International Research in Geographical and Environmental Education* 2010;19(1): 39-50.
23. Hea EX, Hong T, Liub L, Tiefenbachera J. A comparative study of environmental knowledge, attitudes and behaviors among university students in China. *International Research in Geographical and Environmental Education* 2011;20(2):91-104.
24. Özdemir O, Yıldız A, Ocaktan E, Sarışen Ö. Tıp fakültesi öğrencilerinin çevre sorunları konusunda farkındalık ve duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 2004; 57(3): 117-127.
25. Özmen D, Çetinkaya A. Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2005;4(6):330-342.
26. Pe'er S, Goldman D, Yavetz B. Environmental Literacy in Teacher Training: Attitudes, Knowledge, and Environmental Behavior of Beginning Students, FALL 2007; 39(1):278-283.